

Література

1. Бакушинский А.В. Художественное творчество и воспитание / А.В.Бакушинский. — М., 1922. — 121 с.
2. Выготский Л.С. Психология искусства. Анализ эстетической реакции / Л.С.Выготский. — М., 1997. — 416 с.
3. Гаврилок П.И. Эстетическая культура и социальный прогресс / П.И. Гаврилок. - К., 1978. — 118 с.
4. Герман М. М. Основные принципы классификации видов искусств / М.М.Герман, В.К.Скатерщиков. - М., 1982. - 224 с.
5. Камінський А.Г. Естетика: властивості, явища, процеси. — 2003. — 197 с.
6. Крупник Ю.П. Психологическое воздействие искусства на личность. — М., 1999. — 240 с.
7. Личковах В.А. Світ людини в мистецтві (світоглядно-антропологічні засади теорії естетичного виховання) / В.А.Личковах. — Чернігів, 2005. — 152 с.
8. Миропольский С.И. О музыкальном образовании народа в России и в Западной Европе / С.И. Миропольский. — СПб, 1892. — 128 с.
9. Практикум з педагогіки : навчальний посібник. Видання 3-тє, перероблене і доповнене / [За заг. ред. О.А.Дубасенок]. — К. : «Центр навчальної літератури», 2004. — С. 359.
10. Флерина. Е.А. Эстетическое воспитание дошкольника / Е.А.Флерина. — М., 1961. — 135 с.
11. Эстетическое воспитание в начальной школе / Под ред. В.Н.Шацкой. — М. : Изд-во АПН РСФСР, 1959. — 147 с.
12. Ягупов В.В. Педагогіка : [навчальний посібник] / В.В.Ягупов. — К. : Либідь, 2002. — С. 495.

РІВНІ ВИКОРИСТАННЯ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ ЕТНОКУЛЬТУРОЗНАВЧОЇ ЛЕКСИКИ НА МІЖПРЕДМЕТНІЙ ОСНОВІ

УДК 372.461:811.161.2

Максимчук Г.М.

У статті описано рівні використання учнями етнокультурознавчої лексики на міжпредметній основі в сучасній початковій школі.

Ключові слова: молодші школярі, етнокультурознавча лексика, міжпредметна основа.

В статье раскрыты уровни использования учащихся этнокультуроведческой лексики на межпредметной основе в современной начальной школе.

Ключевые слова: младшие школьники, этнокультуроведческая лексика, межпредметная основа.

The article deals with the level of using pupils ethnocultural lexical in the base of intersubjects in the modern elementary school.

Key words: younger schoolchildren, ethno-cultural lexicology, inter-subject basis.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми збагачення мовлення учнів етнокультурознавчою лексикою зумовлена пріоритетними напрямками, визначеними у Законах України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Державному стандарті початкової загальної освіти, Концепції мовної освіти в Україні, Концепції навчання державної мови у школах України щодо підвищення теоретичного і методичного рівня навчання рідної мови в початковій школі.

Розбудова міцної незалежної держави, розвиток освіти і культури України до європейського рівня неможливі без національного самоусвідомлення народу, засвоєння українцями культурної спадщини попередніх поколінь, оволодіння словниковим багатством рідної мови.

У науковому обігу проблема збагачення словникового запасу етнокультурознавчими словами в початковій школі представлена такими аспектами: дослідження питань словникової роботи (О. Білецький, О. Біляєв, А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Луцан, В. Мельничайко, В. Онищук, М. Пентилюк, Л. Рожило, О. Савченко та ін.); збагачення словникового запасу дошкільників (А. Богуш, В. Гербова, А. Іваненко, Н. Кирста, В. Коник, М. Коніна, Н. Кудикіна, Н. Луцан, Ю. Ляховська, І. Непомняща, Ю. Руденко, К. Струніна та ін.); активізація та розширення словникового запасу молодших школярів (Л. Бобова, К. Пономарьова, Л. Попова, Т. Потоцька, Н. Чепелюк та ін.); особливості збагачення мовлення учнів середньої школи (З. Гирич, Н. Голуб, Л. Кожуховська, Т. Коршун, Т. Лановик, Т. Левченко, В. Тихоша, Г. Ткачук та ін.).

Взаємодії мови і культури, мови і світобачення та традицій українців присвячені роботи В. Кононенка, О. Неживого, В. Ужченка. Методичний аспект дослідження висвітлено у працях українських науковців Н. Голуб, Т. Груби, Т. Коршун, Т. Левченко, Л. Лук'яник.

Мета статті – описати рівні використання учнями етнокультурознавчої лексики на міжпредметній основі в сучасній початковій школі.

Реалізація мети дослідження передбачає розгляд окремих ключових понять. Під поняттям “етнокультурознавча лексика” розуміють лексику, що охоплює не тільки власне українські слова, але й запозичені (Л. Дяченко) [2]; “гетерогенну за походженням лексику, що є носієм семантики, яка відображає специфічні риси культури народу від матеріальних реалій до багатозначних символів і може займати різне місце в семантичному полі слова – від центрального до периферійного” (Т. Левченко) [3]; етнокультурні мовні одиниці як такі, що “породжені історико-культурною свідомістю народу, або такі, що характеризуються історичними та культурними нашаруваннями смислів” (М. Філіпчук) [5].

Узагальнюючи думки дослідників, нами розкрито власне трактування цього поняття: етнокультурознавча лексика – це національно забарвлена, культурорівдворювальна лексика певної мови, що вклячає загальноживану лексику, історизми, архаїзми, неологізми, які в минулому були діалектизмами, і відображає національне світосприйняття народу: природу, фольклор, мистецтво, побут, суспільний устрій, звичаї та традиції.

Сутність поняття “міжпредметна основа” включає в себе використання зв’язків між предметами навчання з метою забезпечення свідомості знань учнів; реалізації дидактичних принципів; уникнення фрагментарності, безсистемності, формалізму знань у навчальному процесі; сприяння формуванню наукового світогляду учнів; формування у дітей умінь аналізувати будь-який об’єкт чи явище з різних поглядів, вміння ставити його в різні зв’язки і ситуації, задіяти дані про нього з різних навчальних дисциплін; широкої демонстрації можливості застосовувати отримані знання з одного предмета при вивченні інших; забезпечення всебічного розвитку особистості учнів.

Започатковуючи експеримент, було виокремлено критерії та показники використання учнями етнокультурознавчої лексики на міжпредметній основі. При розробці критеріїв враховувались програмні вимоги, а також норми оцінювання знань та вмінь учнів, передбачені цими вимогами. Так, було визначено такі критерії:

1. Когнітивно-номінативний з показниками: обізнаність учнів з етнокультурознавчою лексикою; обізнаність з формулами українського мовленнєвого етикету; обізнаність з українськими народними приказками, прислів’ями, скоромовками, фразеологізмами.

2. Когнітивно-пояснювальний з показниками: розуміння дефініцій етнолексем українського мовлення; розуміння значення слів-символів українського народу; розуміння смислу фразеологічних зворотів.

3. Креативно-дієвий з показниками: вміння доречно вживати етнолексеми в активному мовленні; вміння використовувати фразеологізми у зв’язному мовленні (розмовному, діалогічному, монологічному); вміння доречно вживати етнолексеми мовленнєвого етикету.

Окреслені показники слугували основою визначення рівнів використання учнями етнокультурознавчої лексики на міжпредметній основі: високий, достатній, середній, низький. Схарактеризуємо якісну характеристику рівнів.

Високий рівень. Учні добре обізнані з етнокультурознавчою лексикою, формулами українського мовленнєвого етикету, українськими народними приказками, прислів’ями, скоромовками та фразеологізмами; повністю розуміють та вміють пояснити лексичне значення етнолексем, слів-символів, фразеологічних зворотів українського народу; доречно вживають етнокультурознавчі слова в активному мовленні, використовують фразеологізми та слова національно мовленнєвого етикету у розмовному, діалогічному та монологічному мовленні.

Достатній рівень. Учні обізнані із 75-95% запропонованими словами етнокультурознавчого змісту, формулами українського мовленнєвого етикету, українськими народними приказками, прислів’ями, скоромовками та фразеологізмами. Лексичне значення етнолексем, слів-символів та фразеологічних зворотів учні розуміють неповністю, при поясненні допускаються незначних помилок, які виправляють самостійно або з допомогою експериментатора. При вживанні слів етнокультурознавчого змісту у власному мовленні школярі допускаються помилки, не завжди доречно використовують фразеологічні звороти та слова ввічливості у зв’язному мовленні.

Середній рівень. Учні частково обізнані із етнокультурознавчою лексикою, українськими словами ввічливості, народними приказками, прислів’я-

ми, скоромовками та фразеологізмами; не зовсім добре розуміють значення етнолексем, слів-символів та фразеологічних зворотів. При поясненні дуже часто припускаються помилок, потребують допомоги експериментатора; використовують етнолексеми в активному мовленні рідко; у зв'язному мовленні використовують тільки найбільш вживані фразеологізми українського мовлення та окремі формули національно-мовленнєвого етикету.

Низький рівень. Учням відомі поодинокі етнолексеми або ж невідомі взагалі. Щодо формул українського мовленнєвого етикету, то школярі обізнані тільки з деякими словами вітання, прощання, вибачення та подяки. Мінімальною є кількість українських народних приказок, прислів'їв, скоромовок та фразеологізмів, що знають школярі. Учні цього рівня не розуміють значення слів етнокультурознавчого змісту. Пояснення слів дасться тільки з допомогою словника та підказок експериментатора. Не можуть розкрити школярі значення слів-символів та фразеологічних зворотів. Не вміють доречно використовувати етнолексику в активному мовленні. Не використовують у зв'язному мовленні фразеологізми та слова національно-мовленнєвого етикету.

У руслі нашого дослідження особливий інтерес становив поділ етнокультурознавчої лексики на: слова-символи, слова національно-мовленнєвого етикету та тематичні групи етнолексем.

З метою виявлення рівнів використання учнями етнокультурознавчої лексики на міжпредметній основі до визначених показників нами було розроблено низку діагностичних завдань. Так, до кожного показника було підбрано по три завдання. Проілюструємо деякі з цих завдань.

Критерій: когнітивно-номінативний.

Показник: обізнаність учнів з етнокультурознавчою лексикою.

Завдання: Мета: з'ясувати вміння дітей впізнавати предмети, позначені етнолексемами та правильно їх називати.

Матеріал: малюнки із зображенням криниці, глека, куманця, кобзи, вишиванки, кресані, бандури, постолів, фуркала, млина.

Словник: криниця, глек, куманець, кобза, вишиванка, кресаня, бандура, постолі, фуркало, млин.

Процедура виконання. Кожній дитині було запропоновано подивитись на малюнок, який показував експериментатор і назвати предмет, зображений на ньому.

Критерій: когнітивно-пояснювальний.

Показник: розуміння дефініцій етнолексем українського мовлення.

Завдання. Мета: з'ясувати етнокультурознавчий пасивний та активний словник дитини на позначення національного одягу.

Матеріал: дві ляльки, одна з яких одягнена в український національний одяг, а інша – як іноземець; фотокартки національного одягу; чисті аркуші паперу для малювання; кольорові олівці.

Словник: корсетка, кептар, свита, запаска, згарда, очіпок, чуні, гердан, личаки, плахта.

Процедура виконання. Учням була запропонована ігрова ситуація. Обиравалось по двоє учнів, один з яких озвучував роль ляльки-українця, а інший – іноземця. Інструкція для дітей: "Маленький житель Франції Андре подорожує Україною. Однак він не дуже добре знає українську мову. Йдучи по ву-

лиці, Андре зустрів хлопчика-українця і гречно попросив пояснити йому значення слів: корсетка, кетгар, свита, запаска, згарда, очіпок, चुні, гердан, личаки, плахта”. Учень повинен був дати відповідь у вербальній формі, але якщо він не міг цього зробити, то його просили намалювати те, що він розуміє під цим поняттям або показати предмет на фотографіях.

Критерій: креативно-рефлексивний.

Показник: вміння доречно вживати етнолексеми в активному мовленні.

Завдання. Мета: виявити особливості вживання учнями етнолексем на запропоновану тему.

Словник: паска, Великдень, писанка, галунка, дряпанка, крашанка, гаївка, Вербна неділя, верба, ікона, вишиванка, барвінок тощо.

Процедура виконання. Перед озвученням завдання з учнями проводилась бесіда, в ході якої обговорювалось християнське свято Великдень. Експериментатор запитував дітей, чи знають вони, що це за свято, коли і як його святкують. Після цього учням було запропоновано написати твір-розповідь про те, як саме відбувається свято Паски у їх сім'ях, які готують страви, що роблять в цей день.

Результати виконання учнями завдань першого критерію – когнітивно-номінативного – дали можливість побачити, що серед рівнів обізнаності учнів з етнокультурознавчою лексикою на міжпредметній основі домінував середній та низький (і у ЕГ і у КГ $\chi = 36\%$ середнього рівня та 49% низького). Високий рівень обізнаності дітей був присутній лише у 4% учнів ЕГ і така ж кількість у КГ. Достатній рівень становив по 11% у обох групах.

3-поміж рівнів розуміння та вміння пояснити учнями етнолексеми за когнітивно-пояснювальним критерієм домінували низький ($\chi = 78\%$ у ЕГ та $\chi = 77,3\%$ у КГ) та середній ($\chi = 13,6\%$ у ЕГ та $\chi = 14\%$ у КГ). Високий рівень був притаманний у середньому тільки $1,3\%$ учням експериментальної та $1,6\%$ контрольної груп, достатній – у середньому 7% учням і ЕГ і КГ.

Найвні рівні вмінь учнів за креативно-дієвим критерієм відповідали середньому (χ в ЕГ = $40,6$, χ в КГ = 41) та низькому (χ в ЕГ = $31,4\%$ та χ в КГ = $33,4\%$). Тільки по 10% учнів в ЕГ та КГ було віднесено до високого рівня вміння доречно вживати етнолексеми в активному мовленні; по 8% дітей в обох групах відповідали високому рівню вміння використовувати фразеологізми у зв'язному мовленні (розмовному, діалогічному, монологічному); 6% дітей ЕГ 5% дітей КГ було віднесено до високого рівня вміння доречно вживати етнолексеми мовленнєвого етикету.

Аналіз результатів виконання завдань засвідчив, що учні не знають лексичного значення більшості запропонованих слів, не завжди впізнають предмети, названі етнолексемами. Дітям відомі тільки найбільш вживані форми вітання, прощання, подяки тощо. Також школярі погано розуміють значення етнолексем українського мовлення, слів-символів та фразеологічних зворотів. При поясненні часто вдаються до відгадування значень слів, очікують підказки експериментатора.

Висновки. Виявлені рівні використання учнями етнокультурознавчої лексики на міжпредметній основі в сучасній початковій школі свідчать про існуючі суперечності між: зростанням необхідності різносторонньо формувати національно-мовну, етнокультурну особистість школяра та мінімальною реа-

лізацією цього процесу в сучасній початковій школі; недостатньою сформованістю етнокультурознавчих понять у молодших школярів та нагальною потребою початкової практики в спеціально розробленій методиці збагачення словника учнів лексикою національно-культурного змісту.

Перспективу подальшої роботи вбачаємо у запровадженні ефективної методики збагачення мовлення молодших школярів етнокультуронавчою лексикою на міжпредметній основі.

Література:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2006. – №2-3. – С. 3-50.

2. Дяченко Л. Функціонально-семантична характеристика безеквівалентної та фонової лексики сучасної української літературної мови : дис...канд. пед. наук: 10.02.01 / Українська мова / Л.М.Дяченко. – К., 1997. – 162 с.

3. Левченко Т. Збагачення мовлення учнів 5-7 класів етнокультурознавчою лексикою: дис...канд. пед. наук: 13.00.02 / Левченко Тетяна Миколаївна. – Київ, 2001. – 199 с.

4. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи. К. : “Початкова школа”. – 2006. – 432 с.

5. Філіпчук М. Етносимволіка мовних одиниць в українському обрядовому дискурсі. Автореф. диск-та пед.наук. 10.02.01/ українська мова/ М.В.Філіпчук – Київ, 2007 – 23 с.

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТРУДНОЩІВ У ПРОЦЕСІ ЧИТАННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ГАЗЕТНИХ ТЕКСТІВ

Глушко Т.В.

У статті розглядається проблема подолання складних в лінгвістичному відношенні труднощів у процесі читання політичних, економічних і культурологічних газетних статей, наповнених експресивною лексикою. Визначено домінуючий принцип систематичного накопичування і відносно повного засвоєння матеріалу, що вивчається, та розвиваючий мову здогадку під час читання текстів з незнайомою лексикою.

Ключові слова: мовна здогадка, експресивна лексика, лінгвістичні труднощі.

The problem of overcoming of complex in difficulties respect of linguistics is considered in this article while reading the above – mentioned in political, economic and culturological newspaper articles to be exuberant with expressive vocabulary. The dominating principle of systematic accumulation and relatively complete mastering of the material under study, developing the language guess while reading of texts with unknown vocabulary is determined.

Key words: language guess, expressive vocabulary, linguistics difficulties.